

Zorg voor het verzet. De roerige
geschiedenis van Stichting 1940-1945

The poster features a central illustration of a room with a desk, a chair, and a bookshelf. On the bookshelf, a framed picture shows a person's face with the text 'STICHTING 1940-1945' below it. The background is a dark, grainy image of a person walking. The text 'Zorg voor' is written vertically on the left, and 'het verzet' is written horizontally at the top in large yellow letters.

Zorg voor

het verzet

**de roerige geschiedenis
van Stichting 1940-1945**

van 18 oktober 2024 t/m 30 maart 2025
in Verzetmuseum Amsterdam

**VERZETS
RESISTANCE
MUSEUM**

Inhoud

Zorg voor het verzet. De roerige geschiedenis van Stichting 1940-1945.....	1
Inval en arrestatie	5
Citaat:	6
1944-1945 Oprichting, verraad, doden.....	6
1945-1950 Samen vooruit.....	7
Herstellingsoorden.....	8
Op afstand getrouwd	10
Vitrine	11
Wervingsacties	11
Vitrine	13
Tafel	18
Doden genoteerd.....	19
Eerebegraafplaats	20
Vrijwilligers en medewerkers	22
Van generatie op generatie	23
Dag en nacht voor de Stichting	24
Day and night for the Foundation	Fout!
Bladwijzer niet gedefinieerd.	
1950-1960 Koude Oorlog en strijd	24

Koude Oorlog	25
Discussie binnen het hoofdbestuur.....	26
Weduwen van communisten recht op buitengewoon pensioen?.....	27
Sociaal-maatschappelijke zorg	28
Social care.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Steun voor weduwen	28
Kampeerbeerderij vol oud-verzetsmensen ...	29
Kindervakanties	30
Studiebeurzen	32
Vitrine	32
Herdenking Hannie Schaft.....	33
Waardig?	35
Buitengewoon pensioen: géén beloning voor verzet.....	36
Communisten bespioneerd.....	37
1960-1970 Onder elkaar	38
1960-1970 Among themselves	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Kabinet	40

Koninklijk Huis	41
Tot de laatste groet.....	42
Damesvakantieweken	43
1960-1980 Verbindende kwesties, verlate trauma's en nieuwe groepen.....	44
Oorlogsmisdadigers.....	45
Hoorzitting Tweede Kamer	47
Erkenning voor nieuwe groepen.....	48
Vervolgingslachtoffers	49
Joodse Engelandvaarder.....	51
itrine.....	52
Verlate trauma's	54
Omgekeerde bewijslast	56
LSD	57
Vals beticht van miljoenenfraude.....	59
1980-1990 Behoeftte aan erkenning	61
Pensioen als vorm van erkenning	62
Aanslag	62
Erkenning vrouwen?.....	64
Onderscheidingen: voor of tegen?.....	66
Vanaf 1990 Afbouw en de toekomst	67

Inval en arrestatie

Arie van Namen van verzetsgroep Vrij Nederland is bij de oprichtingsvergadering van de Stichting.

“Het was de gevaarlijkste vergadering, die ik ooit in de oorlog had bijgewoond. Je wist niet wie wie was. Ik had een stukje papier gekregen. De ander had ook zoiets. Die twee stukjes moesten op elkaar passen.”

Arie is er ook bij als de Sicherheitsdienst op 12 januari 1945 binnenvalt: “We zijn de tuin ingereind. Ik keek in de lopen van vier revolvers. Ik moest meteen op de grond gaan liggen... We hebben daar een uur in de sneeuw gelegen.”

Drie verzetsmensen ontsnappen, de anderen worden opgepakt. Arie ook. Hij komt in de Weteringschans-gevangenis in Amsterdam. “Ik heb elke dag gedacht dat we er allemaal aan zouden gaan. Het was een verschrikkelijke tijd.”

De Stichting bleek verraden door de jurist die de oprichtingsakte had opgesteld. De verrader wordt door het verzet doodgeschoten. Arie overleeft en wordt na de oorlog bestuurder van Stichting 1940-1945.

Citaat:

“Het was de gevaarlijkste vergadering, die ik ooit in de oorlog had bijgewoond.” Arie van Namen over de oprichtingsvergadering van Stichting 1940-1944, later Stichting 1940-1945.

1944-1945 Oprichting, verraad, doden

Najaar 1944. Het zuiden van Nederland is bevrijd; de verwachting is dat de rest van het land snel zal volgen. Op 13 oktober 1944 komen op de Keizersgracht in Amsterdam in het diepste geheim vertegenwoordigers van 21 verzetsorganisaties – van links tot rechts – samen. Zij richten Stichting 1940-1944 op voor naoorlogse steun aan de gezinnen van omgekomen verzetsmensen en verzetsmensen die invalide zijn geworden.

Ze vergaderen elke twee weken, steeds op een andere plek. Tot plotseling de Duitse Sicherheitsdienst binnenvalt. Ze zijn verraden. Een golf van arrestaties en executies volgt. De voorbereidingen voor de Stichting liggen vrijwel

stil tot de bevrijding in mei 1945. Dan betreft de Stichting een pand aan de Herengracht in Amsterdam en wordt de naam: Stichting 1940-1945.

Bijschrift

Tekening van Herengracht 527 in Amsterdam, het hoofdkantoor van de Stichting, gemaakt door een medewerker.

1945-1950 Samen vooruit

De eerste jaren na de oorlog groeit de Stichting snel. Alle grote voormalige verzetsorganisaties zijn vertegenwoordigd, alleen die in Friesland blijven zelfstandig. Ondanks onderlinge politieke verschillen is er grote saamhorigheid en trots op het gezamenlijke verzet. De Stichting regelt zorg voor mensen uit het voormalig verzet en hun nabestaanden. Er komt een stroom van aanvragen voor hulp. De één vraagt een fiets omdat hij vanwege een beenwond moeilijk kan lopen, de ander een voorschot op misgelopen salaris.

De vrijwilligers kunnen het werk niet aan; dan komen er ook betaalde functies. Naast het hoofdkantoor in Amsterdam komen er vijftien districtskantoren met elk een directeur en veel vrijwilligers die onmisbaar blijven voor de Stichting.

Vanaf 1947 worden er op basis van de Wet Buitengewoon Pensioen 1940-1945 pensioenen uitgekeerd. De Stichting maakt rapporten over het verzetswerk en de persoonlijke omstandigheden van de aanvragers, en stuurt die met advies naar de Buitengewone Pensioenraad. De Pensioenraad beslist of pensioenen worden toegekend.

Citaat:

“De koningin was er. Ze zag me zitten en vroeg hoe het nu met m’n gezondheid ging. We babbelden echt even gezellig.”

Antoon van Nispen tot Pannerden, patiënt in Paleis Het Loo.

Herstellingsoorden

Veel verzetsmensen – die onder enorme spanning hebben gewerkt en kameraden hebben verloren –

zijn lichamelijk en geestelijk gesloopt. Voor hen komen er herstellingsoorden: zes in Nederland en twee in Zwitserland. Er is een Stichting Herstellingsoorden die onder de paraplu van Stichting 1940-1945 werkt.

Koningin Wilhelmina stelt een gedeelte van Paleis Het Loo als herstellingsoord beschikbaar. Het is niet geschikt, maar de koningin staat er op, en de Stichting kan niet weigeren. Wilhelmina blijft er zelf wonen en bezoekt de patiënten regelmatig.

De sfeer onder de getraumatiseerde patiënten is soms somber. Eén van hen vertelt: “Gister een dag der zwaarmoedigen. Driehuis kwam uithuilen, mevrouw Bergsma down. Hans spreekt over zelfmoordplannen. Koos is erg benauwd en is somber. Hij is er ook bar slecht aan toe.”

In 1948 worden de herstellingsoorden gesloten en gaan verzetsmensen voor herstel naar gewone instellingen.

Op afstand getrouwd

Berend Pepping weigert te werken in Duitsland, duikt onder, maar wordt verraden en komt in een werkkamp in Duitsland. Daar wordt hij begin 1945 heel ziek; hij wordt wel acht keer in het ziekenhuis geopereerd. Daar leert hij de Duitse verpleegster Else kennen, die hem veel zorg en aandacht geeft.

Zomer 1946 kan Berend terug naar Nederland. Hij begint een briefwisseling met Else. In herstellingsoord Kareol in Aerdenhout schrijft hij: “Ik voel me hier zo eenzaam en alleen. Kan met niemand praten. Ik werd op iedereen kwaad, zo kortaf was ik. Toen kwam eindelijk vanochtend jouw brief, en nu is er weer zonneschijn in mijn hart.” In 1948 wordt Kareol gesloten en gaat Berend naar het Nederlandse herstellingsoord in Davos in Zwitserland. Na veel moeite krijgt hij toestemming om op afstand met Else te trouwen. De Nederlandse medepatiënten en het personeel leven met hem mee, een verpleegster speelt de bruid. Ze versieren zijn bed en zorgen voor bloemen.

Citaat:

“De eerste nacht sliep ik bij iemand op een kamer en die ging me hele enge dingen vertellen. Ik dacht: ‘God, waar ben ik terechtgekomen?’ We kunnen ons niet indenken wat die mensen hebben meegemaakt.”

Verpleegkundige Fredy Linschoten - ter Wengel.

Vitrine

Bijschriften:

Verzetsman Klaas Dijk gaat in 1945 naar een herstellingskamp in Denemarken, mede georganiseerd door Stichting 1940-1945. In dit dagboek schrijft hij: “Zoo’n echte na-oorlogsche illegale stemming. Wij hebben nergens zin in, en zijn het liefst alleen. Elkaar begrijp je wel. Anderen niet-illegale-werkers kunnen dit nooit begrijpen.”

Album Berend Pepping met foto’s uit Aerdenhout en Davos.

Wervingsacties

De eerste jaren na de bevrijding worden jaarlijks miljoenen opgehaald voor de Stichting. Met het

geld worden onder meer de soms karige verzetspensioenen aangevuld.

De eerste grote inzamelingsactie begint op 31 augustus 1945, de verjaardag van koningin Wilhelmina, en duurt een week. De koningin zelf geeft 500.000 gulden. Onderdeel van de actie is een groot schouwspel, 'Nederland herdenkt', in het Olympisch Stadion in Amsterdam. Het stadion zit afgeladen vol. In totaal levert de actieweek bijna 16 miljoen gulden op.

Vanaf 1946 organiseert Stichting 1940-1945 elk jaar een landelijke inzamelingsactie rond bevrijdingsdag. Daarnaast zijn er allerlei kleine initiatieven. Nederlanders geven zeer gul. Maar na een paar jaar lopen de opbrengsten terug van bijna zes miljoen in 1946 tot iets meer dan één miljoen in 1954. In 1955 is de laatste landelijke actie. Inkomsten komen daarna vooral van vaste donateurs en uit legaten.

From 1946 on, The 1940-1945 Foundation organised an annual fundraiser around Liberation Day. In addition, there were all sorts of smaller initiatives. The Dutch donated to them

generously. But after a few years, the revenues dropped from nearly six million in 1946 to a little more than a million in 1954. The last national fundraiser was in 1955. After that, most revenue came from regular donors and legacies.

Vitrine

Bijschriften:

Toegangskaartje en programmaboekje 'Spel der bevrijding'. In 1946 is er net als in 1945 een groot schouwspel in het Olympisch Stadion in Amsterdam. De opbrengsten gaan naar de Stichting.

In Maastricht is in 1948 een tentoonstelling voor de Stichting met 1500 poppen in traditionele klederdracht vanuit de hele wereld. Prinses Juliana leent er enkele poppen uit haar eigen collectie voor uit. De jaren daarna is de tentoonstelling in meer dan tien andere steden te zien. Het levert tussen 1948 en 1950 166.700 gulden op.

Folder die oud-verzetsmensen uitdeelden om het optreden van The Ramblers te boycotten.

Dankkaart voor bijdrage aan de Stichting om achter het raam te plaatsen zodat collectanten weten dat er al gegeven is.

Deze bronzen penningen worden in de jaren 1940 ten bate van de Stichting verkocht. Later worden ze geschonken aan vrijwilligers van de Stichting die zich bijzonder hebben ingezet, en aan medewerkers bij jubilea of afscheid.

Verzetsman Dinant van Mourik gaat na de bevrijding van Nederland samen met zijn tweelingbroer Nico als vrijwilliger vechten in Nederlands-Indië. Nico sneuvelt. Dinant zet er in 1948 een inzamelingsactie op voor Stichting 1940-1945. Als dank krijgt hij van de Stichting een penning toegestuurd. Dinant schrijft de Stichting: "Als deze penning mij aangeboden was als beloning zou ik hem moeten weigeren, daar het mijn plicht was dit te doen voor hen die niet meer in leven zijn en zich geofferd hebben voor

ons land en volk. Voor de nabestaande van hen kunnen wij nooit genoeg doen...”

Nederlandse militairen overzee brengen in 1947 en 1948 31.000 gulden bij elkaar voor de Stichting.

Folder waarin wordt opgeroepen om één uur overwerk uit te laten betalen aan de Stichting.

“Kent u deze bonkaarten nog? Gelukkig hebt U ze niet meer nodig. Wat u echter nooit moogt vergeten is, dat er velen duizenden dappere vrouwen en mannen hun leven gaven in het verzet...”

Sigarettenpakjes waarvan de opbrengst van de verkoop voor de Stichting is.

“Frankeer als regel met een Nationale Hulpzegel”, is de slogan waarmee in 1946 en 1947 de Nationale Hulpzegel verkocht wordt. Bij aankoop van deze postzegels gaat er een bedrag naar de Stichting. Het levert 190.000 gulden op.

Toegangsk kaartje en folder ‘Nederland herdenkt’.

Ganzenbordspel uitgegeven ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Stichting 1940-1945.

Acties

Voorkant: Uurloonactie Limburg, 1948, 25.000 gulden.

Achterkant: De Stichting roept op om één uurloon af te staan voor de verzetsslachtoffers. In de Limburgse mijnen levert het 25.000 gulden op.

Voorkant: Landelijke acties, 1945-1955, bijna 40,8 miljoen gulden.

Achterkant: In de eerste tien jaar krijgt de Stichting in totaal bijna 41 miljoen gulden via de jaarlijkse landelijke acties.

Voorkant: Tramkaartactie Amsterdam, 1950, 29.000 gulden.

Achterkant: "Help de Stichting 1940-1945. Vraag een tramkaart van een gulden." De toeslag op het kaartje gaat naar de Stichting. De koper maakt kans op mooie prijzen. Het brengt 29.000 gulden op.

Voorkant: Giften van collaborateurs, bedrag onbekend.

Achterkant: Soms moeten mensen die veroordeeld zijn wegens collaboratie met de Duitse bezetter van de rechter geld overmaken aan de Stichting, als voorwaarde voor hun vrijlating. De Stichting wil dit niet. Alleen als er geen invrijheidsstelling tegenover staat, accepteert de Stichting vrijwillige donaties.

Voorkant: Oud-verzetsmannen Frits Slomp en Lodewijk Bleijs halen geld op, totaal bedrag onbekend.

Achterkant: Twee belangrijke verzetsmannen, dominee Frits Slomp en pater Lodewijk Bleijs, geven samen lezingen over het verzet. Ze halen daarbij ook geld op voor de Stichting. Op één dag soms wel 1000 gulden.

Voorkant: Vriendschapstrein, 1949, 11.419,33 gulden.

Achterkant: De Vriendschapstrein is een tentoonstelling over verzet in verschillende landen, met nadruk op verzet van

spoorwegmedewerkers. Er komen bijna 27.000 bezoekers. Het levert de Stichting meer dan 11.000 gulden op.

Voorkant: Kaartinkomsten optreden The Ramblers, 1946, 1500 gulden.

Achterkant: Dansorkest The Ramblers had tijdens de bezetting voor de Duitsers opgetreden. In 1946 treden ze op in het concertgebouw in Haarlem. Oud-verzetsmensen delen pamfletten uit tegen het optreden. In de zaal klinkt boegeroep en wordt zelfs een rookbom gegooid. Het optreden wordt stilgelegd. Het concertgebouw schenkt de kaartinkomsten aan de Stichting.

Tafel

Op zoek naar dierbaren

Nico Staal komt als één van de eerste politieke gevangenen terug uit concentratiekamp Dachau. Na een radio-interview krijgt hij tientallen brieven en kaartjes van mensen op zoek naar dierbaren. Circa 7000 Nederlandse verzetsmensen zijn in Duitse gevangenschap omgekomen. De

repatriëring van overlevenden uit de kampen verloopt traag.

Nico en andere oud-politieke gevangenen gaan vermisten opsporen. Onder meer voor dat doel richt de communistische verzetsman Jan Lemaire in juni 1945 met anderen, zoals Ed Hoornik, het Bureau Ex-Politieke Gevangenen op, dat wordt ondergebracht bij Stichting 1940-1945.

Doden genoteerd

Jan Lemaire is nog geen drie weken terug uit concentratiekamp Sachsenhausen als hij het Bureau Ex-Politieke Gevangenen opricht. Hij overleefde een dodenmars, te voet van kamp naar kamp. Onderweg schreef hij in een dagboekje: “21 April. De hele nacht marcheren. Na een uur de eerste doden. 22 April. Wij marcheren niet meer, maar kruipen langs de weg, doodmoe. 23 April. De tocht is ontzettend. Achterblijvers worden doodgeschoten.” Jan noteerde ook namen van Nederlanders die omkwamen. Hun nabestaanden kan hij inlichten. In juni 1945 noteert Jan de eerste vergadering van het nieuwe bureau in hetzelfde boekje. Er

komt een blad, Appél, met daarin foto's en gegevens van vermisten, dat wordt verspreid onder teruggekeerde politieke gevangenen. Er zijn ook andere opsporingsorganisaties. Vanaf 1947 vallen alle werkzaamheden onder één organisatie: het centraal Informatiebureau van het Nederlandsche Rode Kruis in Den Haag.

Bijschriften:

Formulier van de Stichting voor opsporing van vermisten.

Blad Appél, met gegevens van vermisten.

Kaarten gestuurd aan Nico Staal.

Werving van medewerkers onder oud-verzetsmensen.

Handleiding steunaanvraag.

Aanvraagformulier voor financiële hulp.

Geschenk als dank voor vrijwilligers en medewerkers, 1950.

Eerebegraafplaats

Tijdens de Tweede Wereldoorlog worden ongeveer 2000 mensen, vooral verzetsmensen, door de Duitse bezetters gefusilleerd. Honderden

worden anoniem in de duinen begraven. De graven worden opgespoord. Er komt een voorlopig comité voor de oprichting van een erebegraafplaats, dat nauw samenwerkt met Stichting 1940-1945. Later wordt dit Stichting De Eerebegraafplaats te Bloemendaal.

In de zomer van 1945 worden 422 doden opgegraven, waarvan de meesten in het najaar een plek krijgen op de nieuwe Eerebegraafplaats. Die wordt op 27 november 1945 geopend met een herdenking van de slachtoffers en de herbegravenis van de communistische verzetsvrouw Hannie Schaft, de enige vrouw onder de opgegraven slachtoffers. Koningin Wilhelmina en Prins Bernhard zijn erbij. Er is een groot gevoel van saamhorigheid onder de duizenden aanwezigen.

Citaten

“Duizenden en nog eens duizenden waren samengestroomd om hun doden de laatste eer te bewijzen.”

Haarlemsch Dagblad, 1945.

“Wij gingen elk jaar op 4 mei, dodenherdenking, naar de Eerebegraafplaats. Mijn moeder had in het verzet gezeten. Dat 4 mei een rampdag voor mijn moeder was, dat wisten we wel. Maar dat we naar het graf van een verzetsvriend van haar gingen, daar kwam ik pas later achter. Het was voor haar een eerbetoon.”

Marike van Doorn, dochter van verzetsvrouw Paulina van Venetiën.

“Mijn vader werd doodgeschoten vanwege zijn verzetswerk. Ik ben wel bij herdenkingen op de Eerebegraafplaats geweest, maar ik vond het altijd heel lastig. Ik kwam altijd klem te zitten. Daar lag de verzetsman, en ik miste mijn vader.”

Trijneke Blom-Post, dochter van verzetsman Johannes Post.

Vrijwilligers en medewerkers

“Mensen voelden zich thuis bij de Stichting. Ik denk dat dat de grote verdienste van de vrijwilligers geweest is.”

Jan Driever, historicus en voormalig directeur van de Stichting.

Bijschrift:

In vrijwel iedere gemeente had minimaal één vertegenwoordiger van de Stichting zo'n bordje bij de voordeur. Betrokkenen mochten er altijd aanbellen met vragen.

Van generatie op generatie

In 1945 heeft de Stichting 8.000 vrijwilligers, later 12.000. Vrijwel altijd hebben zij een verzetsachtergrond. 'Wij zorgen voor jou en de jouwen', is de gedachte. Dat motto wordt doorgegeven van generatie op generatie, zoals bij Rie Boekhout-Jonker – die tijdens de oorlog verzetskranten rondbracht – en haar dochter Ineke. Ineke: "Mijn moeder was altijd bij de Stichting betrokken. Daar ben ik mee groot geworden. De Stichting hoorde er gewoon bij. Wat heeft mijn moeder niet gedaan? Bloemetjes rondbrengen, huisbezoeken, vakantieweken regelen, noem het allemaal maar op." Ineke wordt ook vrijwilliger voor de Stichting: "Goh, wil jij niet bijspringen? Ja, dan doe je dat gewoon.

Dat is zó vanzelfsprekend... Je rolt er gewoon in.”

Dag en nacht voor de Stichting

De eerste medewerkers van Stichting 1940-1945 komen bijna allemaal uit het verzet. Zoals Kees Reitema. Hij had in het dagelijks bestuur van Groep 2000 gezeten, de verzetsgroep van Jacoba van Tongeren die onderduikers hielp. Hij zet zich onvermoeibaar in voor de Stichting. Zijn zoon vertelt: “Eigenlijk was de manier waarop hij werkte niet goed. Ook voor zijn gezin niet. Want hij was er 24 uur per dag mee bezig. Maar hij kon niet anders. Hij had in het verzet gezeten en dit was het legale vervolg op zijn illegale werk. Zo noemde hij het. En daar ging hij vrij ver in.”

1950-1960 Koude Oorlog en strijd

In het verzet hadden mensen van uiteenlopende politieke richtingen samengewerkt tegen de gemeenschappelijke vijand. Communisten speelden een grote rol in het verzet. Vanaf eind jaren 1940 laait de Koude Oorlog op: de

kapitalistische Verenigde Staten staan lijnrecht tegenover de communistische Sovjet-Unie. In 1948 grijpen de communisten de macht in Tsjecho-Slowakije. Oud-verzetsman Paul de Groot, leider van de Nederlandse communistische partij (CPN) zegt dat zijn partij de Sovjet-Unie zal steunen als dat in oorlog zou komen met “het Nederlandse grootkapitaal”. Verzetsmensen van andere politieke richtingen zien dit als landverraad. De emoties lopen hoog op.

In sommige besturen van regionale afdelingen van de Stichting worden communisten geweerd. Het hoofdbestuur discussieert hierover. Uiteindelijk vindt het hoofdbestuur dat de Stichting staat voor solidariteit, en dat het alle politieke richtingen moet blijven vertegenwoordigen.

Koude Oorlog

Citaat:

“Wij hebben in het verzet elkaar leren waarderen. Wij hebben beloofd tezamen voor de slachtoffers

van dat verzet te zullen zorgen. Dit woord moeten wij gestand doen.”

Arie van Namen, voorzitter van Stichting 1940-1945.

Discussie binnen het hoofdbestuur

Het districtsbestuur Groningen besluit dat communisten niet meer voor de Stichting mogen werken. Hoofdbestuurder Henk van Riessen is het daarmee eens, omdat Nederlandse communisten bij een eventuele oorlog de Sovjet-Unie zullen steunen. Het verzet had juist gestreden voor een land zonder vreemde overheersing.

Arie van Namen stelt dat het juist verraad is aan het verleden en de Stichting om de communisten uit te sluiten. Hij vindt dat de Stichting politiek buiten de deur moet houden: “De Stichting beoordeelt alleen of er verzet is geweest en niet uit welke motieven dit verzet is ontstaan.”

Uiteindelijk worden communisten niet formeel uitgesloten, maar in praktijk zit er tussen 1951 en 1980 geen communist in het hoofdbestuur.

Weduwen van communisten recht op buitengewoon pensioen?

Communisten die een buitengewoon pensioen aanvragen, stuiten op tegenwerking. In Groningen oordeelt het districtsbestuur dat 42 weduwen van omgekomen communisten – die tijdens de oorlog het illegale communistische blad Noorderlicht maakten en verspreidden – geen buitengewoon pensioen zouden moeten krijgen, omdat zij verzet hadden gepleegd voor het communistische ideaal en niet voor het vaderland. Het hoofdbestuur adviseert aan de Buitengewone Pensioenraad om de weduwen toch pensioen toe te kennen, want anticommunisme mag geen reden zijn voor afwijzing. Niet de motieven voor verzet, maar het daadwerkelijk gepleegde verzet zijn van belang, vindt de Stichting.

Het pensioen wordt uiteindelijk toegekend in 1951.

Sociaal-maatschappelijke zorg

Een kerntaak van de Stichting is het bieden van sociaal-maatschappelijke zorg aan verzetsweduwen, hun kinderen en aan verzetsmensen die invalide zijn geworden of psychische problemen hebben. In eerste instantie verlenen vooral oud-verzetsmensen zelf de zorg. Want zij kunnen zich goed verplaatsen in de ‘verzorgden’, zoals bij de Stichting wordt gezegd. Maar al snel blijkt dat zij vaak kennis en vaardigheden missen. Er komen cursussen voor de medewerkers. Het doel van de zorg is terugkeer naar zelfstandigheid.

Citaat

“Wij mogen de mensen niet afhankelijk maken, maar moeten ze opvoeden tot zelfstandige mensen.”

Jan Smallenbroek, voorzitter van de Stichting.

Steun voor weduwen

De directeur van districtskantoor Amsterdam, Andries Jan Teunissen, zet een bijzonder project op: verzetsweduwen zonder kinderen gaan

verzetsweduwen met kinderen helpen. Zo krijgen de gezinnen ondersteuning, en de weduwen zonder kinderen een zinvolle tijdsbesteding.

Teunissen: “Langzamerhand breidde het aantal vrouwen dat hulp wilde verlenen zich uit. Het heeft dit voordeel opgeleverd, dat men zich één is gaan voelen, als één groot gezin. De saamhorigheid is er door versterkt en menig gezin is door grote moeilijkheden heen geholpen.”

De hulp is vaak ook betuttelend. Teunissen: “De moeder moet weten, dat er een instelling achter haar staat, die haar krachtig steunt, maar ook wijst op haar eigen fouten en tekortkomingen.”

Toch is het project een succes en geeft het veel vrouwen steun.

Kampeerberij vol oud-verzetsmensen

In Zuid-Holland komt een werkplaats voor invalide verzetsmannen. Arie Man in 't Veld uit Vlaardingen gaat er in 1954 aan de slag. Hij had tijdens de oorlog bij de vroege verzetsgroep De Geuzen gezeten en zat in meerdere

concentratiekampen,. Door tuberculose kan hij weinig aan. Hij wil trouwen met zijn vriendin Nel van Delft, maar alleen als hij in zijn eigen onderhoud kan voorzien. Dat lukt niet; ze gaan uit elkaar.

Het liefst wil Arie een camping beheren. Als er een oude boerderij in Overijssel te koop staat, helpt de Stichting hem met een lening. Arie knapt boerderij De Kiekebelt met hulp van verzetsvrienden op. Hij zoekt weer contact met Nel en in 1958 trouwen ze alsnog.

De kampeerboerderij wordt een succes. Naast veel andere bezoekers komen er ook veel oud-verzetsmensen. “De Kiekebelt betekende alles voor Arie en Nel”, vertelt de dochter van een verzetsvriend. “Dat ze in staat waren dit samen te runnen. En al die mensen konden ontvangen uit het verzet. Want het was ook lotgenotencontact.”

Kindervakanties

Vanaf 1946 zijn er vakanties voor kinderen uit gezinnen die ondersteund worden door de Stichting, meestal georganiseerd door Stichting Het Vierde Prinsenkind. De vakanties geven de

moeders rust en de kinderen een zorgeloze vakantie.

De moeder van Janny Wierenga staat er met acht kinderen alleen voor, nadat haar man in maart 1945 met 116 anderen als vergelding voor een verzetsactie is gefusilleerd. Janny gaat mee op kindervakantie: “Iedere morgen ging je de vlag hijsen en ik wilde dat zó graag. Ik was toen denk ik een jaar of acht en ging vooraan staan. En toen werd ik gekozen. Dat is het belangrijkste geweest van de vakantie.”

Er heerst een gevoel van saamhorigheid. Coen van 't Riet, zoon van de omgekomen verzetsman Albert van 't Riet: “Dan zaten we met z'n achten op één bed en dan werd er wel eens gesproken over de vaders. Ook wel eens stoere verhalen, maar soms ook intiemer. Als jongens onderling je verdriet delen, dat is wel vormend geweest.”

Bijschriften

Gezin Wierenga met Janny rechts.

Coen van 't Riet (derde van rechts op de voorste rij) bij een dagje uit van Stichting 1940-1945.

Studiebeurzen

De Stichting geeft 1077 kinderen van omgekomen verzetsmensen van 1953 tot 1984 een studiebeurs. De beurzen zijn leningen die (deels) moeten worden terugbetaald.

Coen van 't Riet kan dankzij zo'n beurs theologie studeren: "Na de aanvraag van de beurs moest ik een psychologische test doen bij de Stichting.

Nou, die test heb ik goed doorstaan en daar was ik trots op. Toen ik studeerde moest ik geloof ik één keer per jaar m'n studieresultaten doorgeven aan de Stichting."

Bertie Veldwachter, wier vader kort voor de bevrijding was gefusilleerd, klopt bij de Stichting aan voor een vervolgopleiding tot wijkverpleegster: "De Stichting heeft me een bijdrage gegeven om die opleiding te kunnen doen. Ik ben er echt heel dankbaar voor geweest. Het heeft mijn zelfredzaamheid en zelfstandigheid vergroot."

Vitrine

Bijschriften

Zakmessen van Stichting Het Vierde Prinsenkind, dat de vakanties organiseerde.

Prentbriefkaart met dankwoord gevormd door kinderen die in Zeeland op vakantie zijn.

Plaatje gemaakt in de werkplaats voor verzetsinvaliden in Zuid-Holland.

Verslag van een dagje dierentuin voor Utrechtse kinderen van de Stichting, 1950.

Fotoboekje van een vakantie voor kinderen van de Stichting 1940-1945. Rechts: het hijsen van de vlag. Links: nabestellingen van foto's.

Bedankbrief voor Sinterklaascadeautjes, verzorgd door Stichting 1940-1945, 1953.

Herdenking Hannie Schaft

Op de Eerebegraafplaats Bloemendaal wordt jaarlijks verzetsvrouw Hannie Schaft herdacht. Communisten promoten haar daarbij als symbool van het communistische verzet. De commissaris van de Koningin in Noord-Holland,

baron de Vos van Steenwijk, besluit daarom in 1951 de herdenking te verbieden. Hij vreest een communistische demonstratie en regelt uit voorzorg politie, soldaten en vier pantserwagens. Ondanks het verbod verzamelen zich ruim 5000 mensen. Hannie's verzetsvriendin Truus Menger vertelt hoe de groep uit elkaar wordt gejaagd :

“...ik ben naar een van die pantserwagens gehold. Ik schreeuwde: ‘Had je echt op mij willen schieten? Ik had mijn leven voor je willen geven! Hannie heeft haar leven voor jullie gegeven.’ Er werd getwijfeld aan onze integriteit, het enige wapen in onze strijd tegen het nazisme.”

Bijschrift

Hannie Schaft herdenking.

Citaat

“Uit niets blijkt van enige anti-Nederlandse of pro-Duitse intentie.”

Rapport Stichting 1940-1945

Waardig?

De weduwe van verzetsman Jos Bouman vraagt een pensioen aan voor haar kinderen. Jos bracht distributiebonnen naar onderduikadressen, richtte een verzetsgroep op, en pleegde in 1944 met anderen een gewapende overval op een distributiekantoor in Den Haag. Het mislukte, Jos werd gepakt en overleed in concentratiekamp Neuengamme.

Het staat vast dat Jos in het verzet zat en dat hij vanwege zijn verzetswerk omkwam. Maar Jos had eerder vrijwillig in Duitsland gewerkt. Heb je je dan wel 'waardig' gedragen?

De Stichting vindt van wel. Jos was werkloos en is uit economische nood in Duitsland gaan werken: "Uit niets blijkt van enige anti-Nederlandse of pro-Duitse intentie."

Maar de Buitengewone Pensioenraad oordeelt dat Jos zich onwaardig heeft gedragen en dat zijn kinderen geen recht hebben op een buitengewoon wezenpensioen. Na talloze bezwaarschriften wordt het pensioen acht jaar later alsnog toegekend.

Is dat terecht? Wat vind jij?

Dilemma

Mogen kinderen van een omgekomen verzetsman een buitengewoon pensioen krijgen, als de man ook voor nazi-Duitsland heeft gewerkt?

Buitengewoon pensioen: géén beloning voor verzet

Vanaf 1947 kunnen nabestaanden van overleden verzetsmensen en invalide verzetsmensen een buitengewoon pensioen aanvragen. Dat mag geen beloning zijn voor verzet. Daarom moet er een 'causaal verband' aangetoond worden tussen het verzetswerk en het overlijden of de invaliditeit. En de aanvrager moet zich altijd als 'waardig' Nederlands burger hebben gedragen. Stichting 1940-1945 stelt over de aanvragers een rapport op over het verzetswerk en de financiële en sociale omstandigheden. De Buitengewone Pensioenraad beslist of het buitengewoon pensioen wordt toegekend. De Stichting regelt vervolgens de uitbetaling met eventuele aanvulling uit eigen kas, want soms vindt de Stichting de pensioenen te laag.

Communisten bespioneerd

Sommige oud-verzetsmensen gaan kort na de oorlog werken voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD). Deze geheime dienst houdt onder meer communisten in de gaten.

In maart 2024 blijkt uit onderzoek van Het Parool dat tientallen onderzochte BVD-dossiers van linkse verzetsmensen informatie bevatten uit de cliënt-dossiers van Stichting 1940-1945.

Sommige betrokkenen zijn geschokt. Tinie IJisberg, dochter van een gefusilleerde communistische verzetsman: "Als het waar is dat de Stichting jarenlang informatie heeft doorgegeven aan de BVD, vind ik dat echt héél kwalijk. Mijn moeder wantrouwde bijna iedereen, maar niet de Stichting. Ik ben ontzettend boos. Sommigen zeggen dat het hoofdbestuur er niet van kan hebben geweten, maar dan nog. Het is wel onder verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur gebeurd en zoiets hoort niet. Het zou echt een schending van zowel de privacy als het vertrouwen zijn."

Anderen reageren laconieker. Hannie de Loos-Borsboom: “We wisten allemaal dat we als communisten in de gaten werden gehouden. Soms werd bij een vergadering gezegd: ‘kijk, daar staat een stille’. Maar de Stichting was een vertrouwde omgeving; je had wel verwacht dat alle informatie daar veilig was. Hoewel de Stichting in de loop der jaren wel veranderd is, en als er grote politieke belangen zijn, is privacy nooit gewaarborgd. Heel schokkend of verrassend vond ik het daarom niet.”

Het huidige bestuur van de Stichting laat onderzoeken hoe gegevens van de Stichting bij de BVD terecht zijn gekomen. Dat onderzoek loopt nog.

1960-1970 Onder elkaar

Vanaf de jaren 1960 gaat de Stichting meer in de luwte werken. De welvaart in Nederland neemt toe. Veel verzetsmensen maken carrière en laten de oorlog achter zich. Maar oud-verzetsmensen blijven elkaar opzoeken. De behoefte aan gezamenlijke activiteiten is groot; de onderlinge band vaak hecht. De Stichting organiseert sinds

1946 vakantieweken voor weduwen en contactdagen, en die blijven populair. “We hebben allemaal hetzelfde meegemaakt en de lotsverbondenheid is dan ook groot. Je kon je verhaal kwijt”, vertelt een verzetsweduwe.

Citaten

“Als je dan door een straat liep en je zag zo’n raampje hangen, dan wist je: daar woont ook iemand van de Stichting, iemand van ons.”

Joke Scheepstra, dochter van Knokploegleider Liepke ‘Bob’ Scheepstra.

“Mijn vader kreeg jaarlijks een kerstgeschenk van de Stichting. Dan kwamen zijn eigen verhalen weer naar boven. Het was een opening om ons daar tóch weer over te vertellen. Ik hoor mijn moeder nog zuchten, want zij had dat verhaal al zó vaak gehoord...”

Joke van den Heuvel, dochter van oud-verzetsman Kees van den Heuvel.

Kabinet

Bijschriften

“Mijn moeder bewaarde dat mandje in een houten uitschuifla onder het granieten aanrecht in onze keuken. Ze gebruikte het iedere dag. Elke dag stond het op tafel en dat gaf een rijk gevoel. Het gevoel van samen aan tafel zitten, van samen delen. Een gevoel van saamhorigheid. Ik gebruik het nog steeds.”

Riny Peeters-Bakker, dochter van verzetsman Gerrit Jan Bakker die omkwam in concentratiekamp Mauthausen.

Kerstkaarten van koningin Wilhelmina.

Vanaf het eerste lustrum geeft de Stichting elk jaar een kerstattentie aan verzorgden, de eerste jaren vaak verzilverde gebruiksvoorwerpen, vanaf de jaren 1970 iets eenvoudigers zoals handdoeken of een glas-in-lood raampje. Er zijn ook geschenken voor jubilea of afscheid van medewerkers of vrijwilligers.

Vaak zijn de drie margrieten uit het logo van de Stichting afgebeeld. De margriet werd tijdens de

Tweede Wereldoorlog in Nederland symbool van verzet, verwijzend naar de geboorte van prinses Margriet in 1943.

Koninklijk Huis

Koningin Wilhelmina heeft een sterke band met het voormalig verzet en met de Stichting. In september 1945 wordt ze beschermvrouwe. Van 1950 tot haar overlijden in 1962 stuurt ze verzetsinvaliden ieder jaar een kerstgroet. Soms tekent ze de afbeeldingen voor de kaarten zelf. Als Juliana koningin wordt, neemt die haar rol als beschermvrouwe over. Juliana is vaak bij vieringen en inzamelingsacties van de Stichting.

Bijschriften

Koningin Juliana krijgt bloemen van de Stichting bij de viering van dertig jaar bevrijding.

Stichting 1940-1945 bij het defilé, paleis Soestdijk, ter gelegenheid van het 12½-jarig huwelijksfeest van koningin Juliana en prins Bernhard, 9 maart 1949.

Koningin Juliana onthult monument van het verzet in Overloon, 1972. Het monument is een schenking van mensen die door de Stichting geholpen worden, als dank aan Stichting 1940-1945.

Tot de laatste groet

De vader van Josephine Korsten-Beelen, Mathieu Beelen, organiseerde tijdens de oorlog een ontsnappingslijn om Joden, verzetsmensen en geallieerde piloten uit Nederland te smokkelen. Vanaf 1976 is hij één van de trouwe bezoekers van de Limburgse sociëteit van Stichting 1940-1945, kortweg 'de soos'. Na het overlijden van haar vader, wordt Josephine bestuurslid. "De soos, daar leefden mensen elke maand naartoe. Daar moest alles voor wijken." Voor de soos wordt een vaandel gemaakt. Ook andere organisaties van oud-verzetsmensen of oud-kampgevangenen hebben een eigen vaandel. "Als er soos was, dan stond het vaandel er ook. In een standaard, samen met de Nederlandse vlag. Waar de soos ging, ging het vaandel. Tot de laatste groet. Ook bij mijn vaders

uitvaart. Het was zo'n hechte band, dat kom je nergens anders tegen."

Damesvakantieweken

Mevrouw Driebergen-van der Meiden – 'Tante Wien' – is vlak na de oorlog de enige vrouw in het Dagelijks Bestuur van Stichting 1940-1945. Op haar initiatief gaan vanaf 1946 jaarlijkse damesvakantieweken van start. "Het Dagelijks Bestuur wilde er eerst niet aan. Ze schudden alle acht het hoofd en zeiden: 'Dat wordt één grote grienpartij.' Ik vond dat onzin en ook was ik niet zo bang voor die tranen. Ik vond dat als die vrouwen behoefte hadden om eens te huilen, dat ze dat bij ons konden doen. De vakantieweek is een groot succes geworden." Ondanks de hoge kosten besluit de Stichting steeds om er mee door te gaan. In 2018 wordt de laatste damesvakantie georganiseerd. De laatste deelnemers zijn dan te oud geworden om er mee door te gaan.

Citaat

“Als je ziet hoeveel vakantieweken er georganiseerd werden, hoeveel contactdagen... Dat dreef allemaal op vrijwilligers.”

Jan Driever, historicus en voormalig directeur van de Stichting.

1960-1980 Verbindende kwesties, verlate trauma's en nieuwe groepen

In de loop van de jaren 1960 neemt de aandacht voor de Tweede Wereldoorlog in de samenleving weer toe. In de jaren 1970 brengen maatschappelijke kwesties de verdeelde oud-verzetsmensen, communisten en niet-communisten, weer bij elkaar. Vooral rond de 'Drie van Breda' lopen de gemoederen hoog op: drie Duitse oorlogsmisdadigers die in Breda gevangen zitten en mogelijk worden vrijgelaten.

In deze periode neemt het aantal aanvragen voor een buitengewoon pensioen niet af, zoals verwacht. Dat groeit juist explosief. Bij veel oud-verzetsmensen komt het trauma van de oorlog

alsnog naar boven. Zij krijgen last van depressies, slapeloosheid of nachtmerries en vragen een buitengewoon pensioen aan. In dezelfde tijd komen er ook uitkeringen voor vervolgingslachtoffers waarvoor de Stichting ook rapportages gaat opstellen. Ook hiervoor komen veel meer aanvragen dan verwacht. De Stichting kan het werk nauwelijks aan.

Oorlogsmisdadigers

In de jaren 1960 en 1970 spelen er meerdere kwesties rond oorlogsmisdadigers. In Jeruzalem begint in 1961 het proces tegen Adolf Eichmann, de organisator van de Holocaust. In 1976 is in Nederland veel aandacht voor de arrestatie van de Nederlandse oorlogsmisdadiger Pieter Menten. Meest geruchtmakend zijn de Drie van Breda, de laatste Duitse oorlogsmisdadigers in de gevangenis in Breda.

Minister van justitie Dries van Agt overweegt hun vrijlating. Dat wekt woede en pijn op bij veel oud-verzetsmensen en vervolgdgen. In 1972 is er een emotionele hoorzitting in de Tweede Kamer waar zij kunnen inspreken. Die wordt live uitgezonden

op televisie. De volgende dag is de aangrijpende documentaire *Begrijpt u nu waarom ik huil?* op de tv, over de behandeling van een getraumatiseerde oud-concentratiekamp-gevangene met behulp van LSD. Het heeft effect: de Drie van Breda worden niet vrijgelaten.

**Filmfragmenten rond de 'Drie van Breda', duur:
5min45**

Hoorzitting en protesten tegen vrijlating van de 'Drie van Breda', 1972

Mirjam Huffener, dochter van joodse overlevende concentratiekampen en van verzetsman, over de 'Drie van Breda'

Documentaire *Begrijpt u nu waarom ik huil?* Van Louis van Gasteren waarin een getraumatiseerde oud-concentratiekamp-gevangene wordt behandeld met LSD. De film wordt op televisie uitgezonden vlak voordat de Tweede Kamer stemt over vrijlating van de 'Drie van Breda'

Citaat

“Het vrijlaten van deze drie betekent het klakkeloos vertrappen van het rechtsgevoel van een belangrijk deel van ons volk.”

De heer Vink namens de Werkgroep Stichting 1940-1945 Zuid-Holland, bij de hoorzitting in de Tweede Kamer over de Drie van Breda.

Hoorzitting Tweede Kamer

Terwijl in 1972 op het Binnenhof mensen huilen en protesteren, spreken in de Tweede Kamer 39 personen zich uit tegen de vrijlating van de Drie van Breda. Ze vertegenwoordigen 43 organisaties, vooral van oud-verzetsmensen en vervolgingslachtoffers. Er zijn twee sprekers van Stichting 1940-1945 bij. De heer Kuster spreekt namens de Contactcommissie van Noord-Holland: “Wij vragen ons af, of Minister Van Agt met zijn plannen tot vrijlating niet bewust bezig is, de wonden van vele duizenden Nederlanders die nooit zullen genezen verder open te halen?” Het hoofdbestuur vindt dat de Stichting niet namens het hele voormalig verzet kan en mag spreken en neemt, tot teleurstelling van veel oud-

verzetsmensen, geen standpunt in. Een nieuwe organisatie, Centraal Orgaan Voormalig Verzet en Slachtoffers (COVVS), neemt wèl scherpe standpunten in. Met het schrikbeeld van de vrijlating van de Drie van Breda voor ogen, herenigen communistische en anticomunistische oud-verzetssmensen zich in het COVVS.

Citaat

“Geen persoon of organisatie is gerechtigd een standpunt namens het gehele verzet in te nemen.”

Hoofdbestuur Stichting 1940-1945.

Erkenning voor nieuwe groepen

In 1968 bepleit oud-Dachau-gevangene Ed Hoornik in het veel bekeken televisieprogramma van Mies Bouman dat ook Joodse slachtoffers een buitengewoon pensioen moeten krijgen.

In 1972 komt de Wet Uitkering Vervolgingslachtoffers 1940-1945 (WUV) tot stand voor onder meer Joodse slachtoffers, Roma, Sinti en Nederlandse slachtoffers uit

Nederlands-Indië. Stichting 1940-1945 wordt mede-uitvoerder. Het aantal aanvragen explodeert.

Vanaf 1978 kunnen ook Engelandvaarders – die in de oorlog naar Engeland uitweken om van daaruit tegen nazi-Duitsland te strijden – via de Stichting een buitengewoon pensioen aanvragen. Voordien moest de minister of staatssecretaris die aanvragen beoordelen. Het levert discussie op over aanvragen van Joodse Engelandvaarders. Waren zij naar Engeland gegaan om te vechten tegen de nazi's of uit lijfsbehoud?

Citaat

“Wij moesten ons heel erg ambtelijk opstellen, want wij moesten productie maken. Ik wilde het menselijker.”

Frans Reitema, medewerker Stichting 1940-1945.

Vervolgingslachtoffers

Frans Reitema is één van de nieuwe medewerkers om de vele aanvragen van

vervolgingslachtoffers te behandelen. Voor zijn verslag mag hij één gesprek voeren. “Mensen hadden vaak de grootste moeite om hun verhaal te doen. Dan had je meerdere gesprekken nodig. Maar wij moesten productie maken. Ik vond het niet verantwoord. Ik wilde het menselijker.”

Er werd geen geld beschikbaar gesteld voor maatschappelijk werkers voor vervolgingslachtoffers, terwijl daar veel behoefte aan is. “Een schande”, vindt Frans. “Er zijn mensen geweest waarvan ik dacht: die moet ik óf doorverwijzen óf ik kan ze misschien zelf ergens helpen. Maar dat mocht niet.”

Het zit Frans zo hoog dat hij prinses Beatrix een brief schrijft om te pleiten voor maatschappelijke steun voor vervolgingslachtoffers. Ook praat hij anoniem met een journalist van Vrij Nederland om de kwestie naar buiten te brengen.

Vanaf 1983 krijgt de Stichting van de overheid mondjesmaat subsidie voor maatschappelijk werkers voor vervolgingslachtoffers.

Bijschrift

Brief van Frans Reitema aan prinses Beatrix

Joodse Engelandvaarder

De Joodse Engelandvaarder Simon d'Oliveira probeert jarenlang tevergeefs een buitengewoon pensioen te krijgen. In mei 1940 was hij gevlucht naar Frankrijk. Daarna reisde hij illegaal via Spanje, Jamaica, Amerika en Canada naar Engeland, waar hij dienst nam bij de Nederlandse troepen. Simon heeft door zijn oorlogservaringen last van depressies en angsten. Hij doet een aanvraag voor een pensioen.

De Stichting keurt zijn aanvraag goed, maar de Buitengewone Pensioenraad vindt dat Simon uit lijfsbehoud naar Engeland is gegaan en niet om mee te vechten met de geallieerden.

Als zijn afwijzing definitief is, schrijft Simon een geëmotioneerde brief aan prins Bernhard:

“Omdat ik van Joodse afkomst ben, moest ik alleen ‘maar’ zien te ontkomen aan de Duitse bezetter. Ik kan niet bewijzen dat ik naar Engeland ben gegaan om mee te helpen in de strijd tegen de nazi's. Dat noem ik discriminatie ‘pur sang’.” Het leidt tot niets. Na twintig jaar geeft Simon de strijd op.

Wat vind jij, had Simon pensioen moeten krijgen?

Dilemma

Mogen Joodse Engelandvaarders een buitengewoon pensioen krijgen als ze niet kunnen bewijzen dat het hun doel was om tegen nazi-Duitsland te vechten?

Vitrine

Bijschriften

Rien Kromhout was tijdens een dodenmars getuige van de executie van vier gevangenen. Om dat te verwerken maakt hij in therapie een beeld: “Het was alsof de kogel, bestemd voor een ander, mij ook raakte. Ik heb geprobeerd dat tot uitdrukking te brengen, maar het lukt me niet met woorden. Er is alleen maar verdriet in mij en het is net of ik er stikvol mee zit. Op de kleiafdeling kreeg ik de opdracht om een kop te maken, zo groot mogelijk. Hij kwam er en het waren deze vier mannen die zinloos vermoord werden. Dat was de relatie die ontstond tussen de kop en mij.”

De ouders van Henk Roovers hielpen onderduikers, drukten en verspreidden verzetskranten. Henk is vier jaar oud als de

Duitsers verderop in de straat een inval doen. Een buurman rent met belastend materiaal hun huis binnen. Henk: “Ik stond als vierjarige in de keuken en kan de paniek in de ogen van mijn vader nog steeds voor me zien. De overvallers stonden op nog geen dertig meter afstand van onze voordeur; ze konden elk moment ook bij ons binnenvallen.”

In 2005 gaat Henk in therapie bij Centrum '45. Bij de creatieve therapie maakt hij verschillende tekeningen.

De Joodse Chaim gomes de Mesquita overleefde concentratiekamp Bergen-belsen. In therapie bij Centrum '45 maakt hij in de jaren 1970 dit beeld dat names de hele groep cliënten van dat moment, is aangeboden aan de instelling. Het verbeeldt de gemoedstoestand van de cliënten: van buiten is er niets bijzonders te zien, maar van binnen zijn er gaten in geslagen.

Citaat

“M'n vader sliep 's nachts niet of nauwelijks. Veel roken en veel door het huis banjeren 's nachts.

Hij was op zich een schat van een man, maar die onvoorspelbaarheid die hij had, daar was heel moeilijk mee te leven. Hij is acht maanden in een kliniek geweest en hij heeft creatieve therapie gehad. Daardoor was hij rustiger geworden.”

Selma Kromhout, dochter verzetsman Rien Kromhout.

Verlate trauma's

Bij veel oud-verzetsmensen die zich jarenlang hebben gericht op werk en gezin, komen vanaf de jaren 1970 trauma's van de oorlog alsnog naar boven. Ook een deel van hun kinderen heeft psychische problemen. Vanaf 1978 kunnen ook de kinderen geboren tijdens of vlak na de oorlog in aanmerking komen voor een uitkering en therapie, als hun trauma een relatie heeft met het verzet van de ouders. De psychische hulp wordt onder meer gegeven in Centrum '45. Bij de oprichting van dit centrum is Stichting 1940-1945 nauw betrokken.

Bijschrift

Prins Bernhard bij de start van de bouw van Centrum '45, 1972.

Citaten

“In de jaren zeventig was mijn vader geestelijk gebroken. Ik was toen al de deur uit. Mijn moeder klaagde dat hij 's nachts nachtmerries had. Soms had ze blauwe plekken in haar gezicht, omdat m'n vader om zich heen sloeg tijdens zijn slaap.”

Josephine Korsten-Beelen, dochter van verzetsman Mathieu Beelen.

“In ons gezin was er altijd de afwezige aanwezige vader. Hij was er niet, maar hij was er altijd. En dat vond ik moeilijk. Elke dag had mijn moeder het wel over hem en dat had zijn weerslag op ons. Ik moest als jongste kind die leegte opvullen.”

Janny Wierenga, dochter van gefusilleerde verzetsman Jan Wierenga.

“Na mijn scheiding kreeg ik kanker en daarna een burn-out. Ik ging in therapie en toen werd duidelijk dat ik nooit goed had verwerkt dat mijn

vader is gefusilleerd. Ongelofelijk dat ik op veertigjarige leeftijd nog zo in de problemen kwam... En mijn zoon heeft er ook last van gehad, hij is ook in therapie geweest.” Bertie Veldwachter, dochter van gefusilleerde verzetsman Jan Albertus Veldwachter.

Citaat

“Pure angst, pure doodsangst. Dat was het diepste beeld dat in me zat.”

Henk Roovers, maakt als kind van verzetsmensen de oorlog mee en maakt deze tekening later tijdens zijn therapie.

Omgekeerde bewijslast

Naarmate de oorlog langer geleden is, wordt het moeilijker om het ‘causale verband’ tussen verzetswerk en (psychische) klachten aan te tonen; een voorwaarde voor toekenning van het buitengewoon pensioen. In 1971 maakt de Stichting zich hard voor afschaffing van deze voorwaarde, samen met de in 1965 opgerichte Landelijke Kontakt-Groep Verzetsgepensioneerden 1940-1945 (LKG).

De LKG was opgericht uit onvrede met Stichting 1940-1945. Steeds meer buitgewoon gepensioneerden hadden het gevoel dat de Stichting de band met de achterban verloor. Maar gaandeweg gaan de Stichting en de LKG samenwerken. De voorzitters van beide organisaties pleiten bij de Tweede Kamer eensgezind voor een belangrijke wetswijziging: de 'omgekeerde bewijslast'. De aanvrager hoeft geen causaal verband meer te bewijzen. Het causale verband tussen verzetswerk en (psychische) klachten wordt aangenomen, zolang er geen duidelijke andere oorzaak is.

Bijschrift

De LKG demonstreert in 1979 bij de uitspraak in de zaak tegen oorlogsmisdadiger Pieter Menten.

LSD

Sinds de jaren 1950 gebruikt psychiater Bastiaans LSD en andere drugs bij zijn behandeling van getraumatiseerde verzetsmensen. Met behulp van deze middelen kunnen zij traumatische ervaringen herbeleven

en verwerken. Zo kan soms ook het 'causale verband' worden aangetoond tussen de klachten en de verzetservaringen, nodig voor toewijzing van een buitengewoon pensioen. Met de invoering van de omgekeerde bewijslast in 1971 is dat niet meer nodig.

Voor Bastiaans blijft drugs vaak een onderdeel van zijn behandelingen. Veel oud-verzetsmensen zeggen er baat bij te hebben. Bij vakgenoten is Bastiaans' methode omstreden, want er zijn risico's en drugs kunnen de herinnering vervormen.

Citaat

“Aanvankelijk werd ontkend dat er een causaal verband bestond tussen mijn klachten en mijn kampervaringen. Toen ben ik onder behandeling gekomen van professor Bastiaans. Ik heb pentanol gekregen, een middel om je onderbewuste naar boven te halen. De tweede keer dat ik het gebruikte, was ik weer helemaal terug in Auschwitz! Ik ben eindeloos gekeurd en uiteindelijk voor 100% afgekeurd.”

Henk van Moock, zat wegens verzet in een reeks concentratiekampen.

Vals beticht van miljoenenfraude

In 1975 verschijnt een boek over de LSD-behandeling van Eibert Meester. Tijdens de behandelingen beleeft hij de meest fantastische verzetsdaden opnieuw. Hij krijgt een buitengewoon pensioen.

Dan schrijft tijdschrift Panorama dat Meester helemaal niet actief was in het verzet, wat blijkt te kloppen. Zijn pensioen wordt na veel getouwtrek ingetrokken. De Stichting komt onder vuur te liggen.

Elsevier schrijft in 1979 dat 25% van de buitengewoon pensioenen ten onrechte is toegekend en dat veel aanvragen onterecht zijn afgewezen. In een artikel in Panorama wordt de Stichting zelfs van miljoenenfraude beticht. Een medewerker beweert anoniem dat er “grote ondeskundigheid” is bij de medewerkers.

De Stichting stapt naar de rechter en wint een kort geding: Panorama moet een rectificatie plaatsen. Om de aantijgingen te weerleggen laat

de Stichting een onafhankelijk onderzoek doen. December 1981 verschijnt het rapport, dat overwegend positief oordeelt over de Stichting.

Bijschrift

Artikel in Panorama over Eibert Meester die onterecht buitengewoon pensioen kreeg, 1976.

Citaten

Echte verzetsstrijders zouden als ze het wisten, uit hun graf klimmen om een eind te maken aan die rotzooi bij de Stichting.”

Anonieme medewerker Stichting 1940-1945, 1980.

“Men mag rustig aannemen, dat bij de 30.000 gevallen, die de Stichting heeft moeten beoordelen, zo nu en dan fouten zijn gemaakt. Dat is bij alle menselijk handelen een normale zaak. Tot nu toe zijn er echter slechts tien gevallen bekend...”

Gerard Londo, bestuur Stichting 1940-1945, 1984.

1980-1990 Behoeftte aan erkenning

Door nieuwe kernwapens laait de spanning tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie weer op. Honderdduizenden mensen gaan de straat op om te protesteren tegen plannen voor plaatsing van kruisraketten in Nederland. Ook veel oud-verzetsmensen demonstreren, al neemt de Stichting geen standpunt in omdat ze zoals gebruikelijk neutraal wil blijven.

Begin jaren 1980 heerst er een economische crisis. Er komen nieuwe extreemrechtse politieke partijen op, die zich richten tegen de komst naar Nederland van mensen uit de (voormalige) koloniën en arbeiders uit islamitische landen. Er zijn parallellen met het nazisme, tot grote zorg van veel mensen uit het verzet. Steeds meer oud-verzetsmensen krijgen de behoefte om hun ervaringen uit de Tweede Wereldoorlog te delen, om herhaling te voorkomen. Zij gaan naar scholen om te vertellen over de gevaren van uitsluiting en oorlog. Ze worden soms actief in de vredesbeweging en nemen het initiatief tot

oprichting van herinneringscentra, monumenten en het Verzetsmuseum Amsterdam.

Pensioen als vorm van erkenning

In de publieke opinie wordt het buitengewoon pensioen steeds meer gezien als beloning voor verzet. De Stichting is daar tegen. Eind jaren 1970 worden twee van de drie aanvragen afgewezen, omdat ze niet aan de criteria voldoen. Dat wordt vaak gezien als een ontkenning van het verzetsverleden, en leidt tot emotionele bezwaar- en beroepsprocedures. Daar komt bij dat de wachttijd tussen indiening van de aanvraag en de uiteindelijke beslissing lang is. Kritiek op en frustratie over de Stichting nemen toe.

Aanslag

Het gevoel niet erkend te worden, leidt in 1980 tot een wanhoopsdaad. In mei 1980 gooit iemand wiens aanvraag is afgewezen twee molotovcocktails door het raam van het Stichtingskantoor in Amsterdam. Er raakt

niemand gewond, maar het duurt maanden voordat de schade is hersteld.

Stichting 1940-1945 en de Buitengewone Pensioenraad nemen maatregelen waardoor het lukt om de wachttijd terug te dringen en veel aanvragen binnen de streeftijd van acht maanden af te handelen. Ook wordt ingevoerd dat aanvragers al tijdens de aanvraagprocedure recht hebben op hulp van het maatschappelijk werk van de Stichting.

Citaten

“Als je het pensioen niet nodig hebt, dan vraag je het niet aan. En verkeer je in nood, dan moet je het wel aanvragen. Men is vergeten dat het verzetpensioen geen recht is, maar een voorrecht.”

Huib Ottevanger, oud-voorzitter district Groningen Stichting 1940-1945.

“Gelukkig kreeg slechts één dossier, dat nog op één van de tafels lag, ernstige brandschade. Alle andere 3000 lopende dossiers bleven

onbeschadigd... Maar de rookschade was enorm.”

Kees Reitema, directeur district Amsterdam/Noord-Holland Stichting 1940-1945, naar aanleiding van een aanslag op het Stichtingskantoor in Amsterdam.

Erkenning vrouwen?

Vanaf de jaren 1980 zijn er veel meer vrouwen die een eigen buitengewoon pensioen aanvragen, omdat ze verzet hebben gepleegd. Zoals Elly Groen, die in 1983 een aanvraag doet. Met haar man had ze in hun café een doorgangshuis voor onderduikers. “Evenals mijn man was ik van alles op de hoogte wat er in huis gebeurde. Ik deed de huishouding, kookte en waste voor de onderduikers. Ik heb in die tijd veel angst gehad en vaak onder grote spanningen geleefd, ook in verband met mijn kleine kinderen.” De Stichting vindt dat Elly recht heeft op een buitengewoon pensioen, maar de Buitengewone Pensioenraad vindt dat ze slechts hand-en-spandiensten verrichtte voor het verzet van haar man. De aanvraag wordt afgewezen.

Citaten

“We zijn niet in het verzet gegaan om een lintje, maar om de Moffen eruit te krijgen. Ik heb in die oorlog zoveel daden van heldenmoed en zelfopoffering gezien van gewone jongens die nooit iets gekregen hebben, die in de vergetelheid zijn verdwenen. Ik kan dat lintje natuurlijk nooit aannemen.”

Jacob van der Gaag, oud-verzetsman.

“In 1940-1945 was er verzet gepleegd omdat het moest! Niet om geëerd of erkend te worden.”

Huib Ottevanger, oud-voorzitter district Groningen Stichting 1940-1945.

“Ik bewaar het verzetshedenkingskruis van mijn vader hier angstvallig in mijn kantoorruimte. Het is voor mij ook een stukje erkenning. De erkenning dat hij voor het vaderland is overleden...”

Albert Bakker, zoon van verzetsman Gerrit Jan Bakker.

Dilemma

Wat vind jij? Zijn onderscheidingen een goede manier om oud-verzetsmensen te eren?

Onderscheidingen: voor of tegen?

Stichting 1940-1945 is vanaf het begin tegen onderscheidingen. Niet alleen omdat ze tegen heldenverering is, maar ook omdat het onmogelijk is te bepalen wie wel of geen onderscheiding verdient. In 1946 komt er op verzoek van koningin Wilhelmina een Verzetskruis. Het wordt 95 keer, op twee na, postuum uitgekeerd. De weduwe van verzetsman Johannes Post laat het Verzetskruis inlijsten. Dochter Trijneke Blom-Post vertelt: “Aan de ene kant weet ik dat ze zei: we hebben onze plicht gedaan. Daar is geen dankjewel voor nodig. En aan de andere kant hing het Verzetskruis wel prominent in de voorkamer...”

Onder een deel van de voormalige verzetsmensen groeit in de jaren 1970 de behoefte aan een onderscheiding als erkenning voor hun verzet. Zij richten een stichting op die vanaf 1980 Verzetshedenkingskruizen gaat

uitreiken. Stichting 1940-1945 is er tegen, verleent beperkt medewerking en veel verzetsmensen doen geen aanvraag. Toch worden er ruim 15.000 verzetshedenkingskruizen uitgereikt.

Vanaf 1990 Afbouw en de toekomst

In 1989 valt de Berlijnse muur en in 1991 valt de Sovjet-Unie uiteen. De Koude Oorlog is voorbij. Sinds de jaren 1990 valt de verzetsgeneratie langzaam weg. In 2002 fuseert Stichting 1940-1945 met Stichting Burger-Oorlogsgetroffenen (SBO), die in 1981 was opgericht voor de veelal vergeten burger-oorlogsslachtoffers van onder meer bombardementen, evacuaties en dwangarbeid. Sinds 1984 kan deze groep ook aanspraak maken op een uitkering, op grond van de [Wet Uitkeringen Burger-Oorlogsslachtoffers 1940-1945](#) (WUBO).

Stichting 1940-1945 zet haar werkzaamheden voort tot de laatste cliënten. Er zijn nog altijd vrijwilligers die activiteiten organiseren en

maatschappelijk werkers die contacten onderhouden. Het bestuur maakt plannen om in de toekomst het gedachtegoed, de kennis en ervaring van de Stichting te blijven inzetten voor de samenleving.

Citaat

“We gaan de kennis en ervaring van de Stichting in de toekomst breder inzetten voor de voortdurend veranderende samenleving. Want wat toen belangrijk was, is dat nu nog steeds: zorg voor elkaar, opstaan voor de ander, gerechtigheid, trouw en standvastigheid.”
Raad van Bestuur Stichting 1940-1945.

Filmportretten van betrokkenen bij Stichting 1940-1945, duur: 17min55

Jan Driever, historicus en voormalig directeur
Stichting 1940-1945

Daan Ingelse, zoon verzetsman

Mirjam Huffener, dochter van Joodse
overlevende concentratiekampen en van
verzetsman

Mieke Wilms, organisator damesvakantieweken

Josephine Korsten-Beelen, dochter verzetsman
en voorzitter sociëteit Limburg

Leny Laenen-Nanninga, dochter verzetsvrouw